

# Felújítógások helyzete erdőgazdaságainkban

BORSAY FERENC főmérnök, OEF

A korszerű erdőgazdálkodás a felújítógásokban rejlő előnyöket messze-  
menően érvényre juttatja. A mi körülményeink között a dombvidéki, de még-  
inkább a hegyvidéki erdeinkben tág tere nyílik ennek a módszernek az alkal-  
mazására. Előnye a tarvágásokkal szemben vitathatatlan. Éppen ezért a na-  
gyobb mennyiségű, jobb minőségű és olcsóbb fa termelése érdekében a Minisz-  
tertanácsnak az erdőgazdasági termelés fejlesztéséhez szükséges intézkedések-  
ről szóló 1040/1954 (V. 27.) számú határozata a felújítógások elterjesztését  
írta elő.

Mielőtt a jelenlegi helyzetet tárgyalnám, rövid visszapillantást vetek a  
múltba. Az ország erdeinek állami tulajdonba vétele előtt a magánkézben levő  
erdőbirtokokon — kevés kivétellel — a magánérdekeket pillanatnyilag jobban  
kielégítő tarvágás volt szokásban. A vágásokat legtöbbszörre fatermelő cégek  
bonyolították le, s ezek az újulattal nem sokat törődtek. A volt kincstári erdők-  
ben — különösen a diósgyőri állami erdőbirtokon — már az első világháborút  
követő években bevezették a házi kezelést, a bükknek és a tölgynek természe-  
tes felújítását széles körben alkalmazták. A második világháború alatt, majd az  
ezt követő években megint a könnyebb kiszállítást biztosító tarvágás került túl-  
súlyba. Ennek vetett véget a Minisztertanácsnak ismert határozata.

A határozatnak megfelelően a felújítógás két módozatát gyakorolják az  
erdőgazdaságok. Az egyik a fokozatos, magról való természetes felújítás, a má-  
sik az alátelepítéses felújítás. Mindkét esetben az idős állományt fokozatosan  
kell eltávolítani az újulat, illetve az alátelepítés fölül. Az alábbiakban a két el-  
járást együttesen tárgyalom.

A fejlesztési határozat megjelenése óta eltelt öt gazdasági évben az állami,  
a kiterjedtebb és az egyszerűbb kezelésű erdőbirtokossági erdőkben a tarvágá-  
sok, valamint a felújítógások redukált területének aránya az összes erdőgaz-  
daságban a fahasználati statisztikai számok tükrében a következőt mutatja:

1954/55	gazd. évben	7692	ha	61,5%	tarvágás,	4819	ha	38,5%	f. ú. vágás
1955/56	gazd. évben	7409	ha	60,9%	tarvágás,	4757	ha	39,1%	f. ú. vágás
1956/57	gazd. évben	6197	ha	62,4%	tarvágás,	3734	ha	37,6%	f. ú. vágás
1957/58	gazd. évben	6108	ha	59,0%	tarvágás,	4241	ha	41,0%	f. ú. vágás
1958/59	gazd. évben	5354	ha	59,5%	tarvágás,	3644	ha	40,5%	f. ú. vágás
Az 5 év során		32 760	ha	60,7%	tarvágás,	21 195	ha	39,3%	f. ú. vágás

Az összes erdőgazdaságban a favágási tervekből vett adatokból a tarvágás,  
valamint a felújítógás redukált területének aránya:

1959/60 g. évre 5459 ha 57,3% tarvágás, 4072 h 42,7% f. ú. vágás.

Amint látjuk, az összes erdőgazdaságra vonatkozólag a felújítógások  
aránya az 1954/55 gazdasági évhez viszonyítva — az 1956/57 gazdasági évet ki-  
véve — emelkedést mutat. Az 1956/57. évi visszaesés az ellenforradalom okozta  
nagyobb tarvágásokkal van összefüggésben.

A felújítógások arányáról helyesebb képet kapunk, ha azokat tájanként,  
illetve erdőgazdaságonként értékeljük. A valóságnak teljesen megfelelő képet  
azonban így sem kapunk, mert a tájak az egyes erdőgazdaságokon belül is vál-  
toznak.

Sorszám	Erdőgazdaság	1954/59. g. évek átlagában				1959/60. g. évre tervezett			
		tarvágás		felúj. vágás		tarvágás		felúj. vágás	
		ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
<i>Alföldi erdőgazdaságok</i>									
1.	Dunaártéri	2089	92	180	8	574	89	70	11
2.	Kisalföldi	1166	86	193	14	274	88	38	12
3.	Budapesti	1540	88	207	12	205	83	42	17
4.	Nyírségi	1665	100	—	—	374	100	—	—
5.	Hajdúsági	1580	100	—	—	650	100	—	—
6.	Békés megyei	340	100	—	—	133	100	—	—
7.	Csongrád megyei	910	96	40	4	159	100	—	—
8.	Kiskunsági	2813	100	—	—	348	100	—	—
9.	Szolnok megyei	114	78	33	22	18	100	—	—
	Összesen:	12217	95	653	5	2735	95	150	5
<i>Dombvidéki erdőgazdaságok</i>									
1.	Tolna megyei	1724	93	133	7	254	86	43	14
2.	Észak-somogyi	1790	80	448	20	173	66	91	34
3.	Középsomogyi	1251	68	578	32	218	65	115	35
4.	Délsomogyi	1028	66	530	34	174	78	50	22
5.	Észak-zalai	1038	77	317	23	162	81	37	19
6.	Délzalai	745	57	572	43	61	43	80	57
7.	Szombathelyi	1035	69	457	31	85	38	136	62
8.	Sárvári	1216	79	320	21	157	67	77	33
9.	Tanulmányi	406	46	479	54	71	42	97	58
10.	Keszthelyi	653	40	964	60	76	27	203	73
11.	Mezőföldi	391	39	620	61	149	54	125	46
12.	Gödöllői	974	72	371	28	124	62	77	38
	Összesen:	12251	68	5789	32	1704	60	1131	40
<i>Hegyvidéki erdőgazdaságok</i>									
1.	Mecseki	1364	51	1300	49	308	58	219	42
2.	Magasbakonyi	864	50	858	50	103	35	190	65
3.	Balatonfelvidéki	263	20	1055	80	23	13	154	87
4.	Vértesi	622	33	1257	67	69	15	378	85
5.	Pilisi	475	24	1522	76	55	22	198	78
6.	Börzsönyi	373	23	1217	77	67	26	195	74
7.	Cserhádi	1206	62	735	38	224	52	208	48
8.	Mátrai	1076	37	1815	63	81	27	217	73
9.	Nyugatbükki	367	20	1477	80	14	3	409	97
10.	Keletbükki	1111	35	2068	65	53	12	390	88
11.	Zemplénhegységi	571	28	1449	72	23	9	233	91
	Összesen:	8292	36	14753	64	1020	27	2791	73

A minisztertanácsi fejlesztési határozat a természetes úton magról való, valamint az alátelepítéses felújításokra 1960-ig az Alföldön 5<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-ot, a dombvidéken 20<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-ot, a hegyvidéken pedig 35<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-ot jelölt meg elérendő célul. A fent kimutatott eredmények, valamint az 1959/60 évre szóló tervek alapján megállapítható, hogy az Alföldön a felújítógátások 5<sup>0</sup>/<sub>0</sub>-os mértéke magasnak bizonyult,

különösen akkor, ha az alföldi erdőgazdaságok feltüntetett adataiból figyelembe vesszük, hogy a Dunaártéri Erdőgazdaságban a bátaszéki erdészet dombvidék jellegű, a Kisalföldi Erdőgazdaságban a ravaszdi erdészet ugyancsak dombvidék jellegű és a Budapesti Erdőgazdaságban a dunántúli, hegyvidék jellegű területeken jelentkezik a fokozatos felújítás. Gyakorlati tapasztalatok szerint az Alföldön eredményesebbnek és gazdaságosabbnak bizonyul a mesterséges vágásfelújítás. Itt az ártér jellegű területeken, ahol a természetes felújításhoz szükséges talajnedvesség megvan, az erdőgazdaságok több helyen kísérleteztek a természetes felújítással. Az újulat meg is jelent, de a rendkívül tápdús talajokon a szükséges bontások után oly nagymérvű gyomosodás indult meg, hogy a lágyszárú növények fékentartása számottevően költségesebbnek bizonyult, mint a mesterséges felújítás egész költsége. Az Alföld más részén pedig a kedvezőtlen klimatikus viszonyok, főként azonban a talajvízháztartás elégtelensége, a jelentkező gyökérkonkurrencia miatt sem a magról való természetes felújítás, sem az alátelepítéses felújítás nem mutat olyan eredményt, hogy azt szorgalmazni érdemes legyen. *A dombvidéki, de különösen a hegyvidéki erdőgazdaságok* — a Tolna megyei Erdőgazdaság kivételével — *a felújítógázásokat figyelemre méltó kiterjedésben alkalmazták*, a rendelkezésükre álló lehetőségeket törekedtek minél nagyobb mértékben kihasználni, a fejlesztési határozatban 1960-ra kitűzött cél elérése érdekében megtették a szükséges intézkedéseket. A Tolna megyei Erdőgazdaság lemaradását a túlzott nagyvadállomány okozta. Itt az erdőgazdaság és vadgazdaság egyensúlyának helyreállítása most van folyamatban.

A nagyobb mérvű felújítógázások bevezetése és szorgalmazása mind a természetes, mind az alátelepítéses felújítás vonalán természetesen sok kezdeti hibát hordott magában. A helyes és eredményes eljárások mindinkább kialakulnak, *de a természetes felújítások előkészítése, az alátelepítések foganatosítása, a már megtelepült újulatok és a foganatosított alátelepítések felszabadítása, ápolása, illetve tisztítása körül sok hiba fordul elő.*

A középkorú, érettséghez közel álló, gyertyánnal, hárszalaggal elegyestölgy és cserjésekben a természetes vagy alátelepítéses felújítás során *helytelenül nevelik a helyenként korán megjelent elegyetlen gyertyán vagy hársújulatot.* A korszerű erdőgazdálkodásnál második koronaszint nevelés céljából mesterséges úton is bevisszük a gyertyánt, a hársat az elegyetlen tölgyesekbe, csereszekbe; annál inkább fel kell használni erre a célra a természetes úton megjelent gyertyán- és hársújulatot. A korán megjelent újulatot második koronaszintként kell nevelni, 3—5 évenként nevelővágást kell benne végrehajtani, majd amikor a megfelelő — legalább 4—5 méter — magasságot elérte, s alatta a kívánt tölgyújulat megjelenik — csereszek esetében, amikor tölgygel alátelepítjük — a főállománnyal együtt kell megbontani. Nem helyes, sokkal több költséget okoz és legtöbbször a gyertyán vagy cser elhatalmasodására vezet az az eljárás, amikor a felújítógázás előkészítésekor a korán és sűrűn megjelent, nem kívánt újulatot töre vágjuk. Ilyenkor mind a gyertyán, mind a hárs erősen sarjadzik, a töre vágás után még jobban besűrűsödik, állandó visszaszorítását nem lehet munkerekkel győzni. Eredmény az elegyetlen gyertyános vagy hársas.

A favágási tervek összeállításakor *a véghasználati állományok besorolása alkalmával a természetes felújítás érdekeit még nem minden esetben veszik figyelembe.* Felszabadítást kívánó újulat fölött álló állományokat nem sorolnak be, ugyanakkor újabb állományokat írnak elő első megbontásra. Az *Erdőhasználati Utasítás* 11., 13. pontja előírja: „*Véghasználatokat és előhasználatokat*

csak az erdőművelési utasításban foglalt erdőművelési szempontok szerint szabad tervezni." Ez annyit jelent, hogy a véghasználatok besorolásánál elsősorban erdőművelési szempontokat kell figyelembe venni.

A tölgyeseknek is megfelelő talajokon álló cseresekben az alátelepítéses felújítást rendszertelenül végzik. Az aljnövényzet (bozót) irtását, az ültetést és a felső állománybontást nem hangolják össze. Helyenként az alátelepítéseket korán szabadítják fel. A természetes felújítás alá vont, vágásérett cserállományokat a bozótirtással egyidejűleg végzett első, egyenletes bontás után legkésőbb egy éven belül, de lehetőleg már a bontást követő tavaszon tölgygel kell alátelepíteni. Az alátelepítéseket általában úgy kell ütemezni, hogy enélkül ne kerüljenek cserések véghasználatra. Elegyes állományokban a nagyobb cseres foltokat is alá kell telepíteni. A cserések alá legalább annyi tölgycsemétét kell bevinni, hogy a cserújulat között annak idején a „V” fákat tölgyekből lehessen kialakítani. Ha elegendő tölgycsemete áll rendelkezésre, hektáronként  $1,5 \times 1,5$  m hálózatban kereken 4500 db csemétét kell ültetni. Ha kevés a tölgycsemete, legalább  $3 \times 3$  m hálózatban kereken 1100 db csemétét ültessünk. Mindkét esetben könnyen ki lehet alakítani a 6 méteres „V” fa hálózatot. Az alátelepítést állomány alól szedett csemetével csak akkor szabad végezni, ha annak gyökérszete kifogástalan, de ebben az esetben is sűrűbb hálózatban kell ültetni. A pótlásokról az alátelepítések esetében sem szabad megfeledkezni. Elfüvesedett talajon az alátelepítések első kivitelekor, valamint a pótlások alkalmával is tányéros talajelőkészítést kell végezni. A tányérok nagysága  $60 \times 60$  cm legyen.

A tölgyekkel való alátelepítés — általános makktermések kivételével — a nagyon elszaporodott vaddisznók miatt nem ajánlatos.

Az alátelepítés után az idős állományt két évig, amíg az alátelepített tölgycseméték jól meg nem gyökeresednek, tovább bontani nem szabad. Az idős állományt az alátelepítéstől számított 6—10 éven belül a természetes felújításhoz hasonlóan két-háromszori belenyúlással kell letermelni.

A háború alatt, valamint a háborút követő években az állományok felújítását legnagyobb részt helytelenül, a völgyek mentén kezdték. Ez főleg a kiszállítással volt összefüggésben, mert a völgyek mentén kitermelt faanyagot könnyebben tudták tovább mozgatni, mint a gerincekről, kúpokról. Így jöttek létre az ún. *sapkák*. Elegendő magtermés esetén a gerincek mentén kell elsősorban az állományokat megbontani és a felújítást a gerincek felől a völgyek felé vezetni. Ha a gerinceken a természetes felújulás nem indulna meg, ezeket haladéktalanul alá kell telepíteni. A már meglévő *sapkákat* alátelepítéssel mielőbb fel kell számolni.

A bükkújulatok időben való felszabadításával az erdőgazdaságok általában késnek. Az anyaállományok alatt olykor néhány méter magas újulatok is találhatóak. Az 50—60 cm magas bükkújulat már állóképes, eredményesen fel lehet, illetve fel kell szabadítani. Egyes erdőgazdaságoknál az utóbbi években általában a gyéritéseket és nem a véghasználatokat szorgalmazták. Így az újulatok felszabadítása évről évre halasztódott. Más erdőgazdaságok az 1940—50-es években nagy területen a vágásérett bükkállományokat bontották meg. A megbontott bükkösök alátelepültek, de az újulat idejében való felszabadítását a nagy területen nem győzték. A jövőben csak annyi vágásérett állományt kell megbontani, amennyiben az újulat felszabadításával az erdőgazdaságok lépést tudnak tartani. Azokban az erdőrészekben, ahol a bükkújulat igen magas, felette az anyaállomány még legalább 30 évig fenntartható, a magas újulatból második koronaszintet kell nevelni. Annak idején az újabb állományt a máso-

dik koronaszint alatt kell majd létrehozni. A felemelt vágáskorú bükkállományokban, ahol az elsődleges cél a jó alakú törzsek további vastagsági növelése, a vágáskor felemelésének első harmadában a megjelent újulatból szintén második koronaszintet kell nevelni. Ez alatt kell majd annak idején az új állományt létrehozni.

Egyes erdőgazdaságok az újulatot a tölgy természetes felújítása során az anyaaállomány alól — ellentétben a bükkal — rövid idő alatt, az újulat keletkezésétől számított 2—4 év múlva már teljesen felszabadítják. A korai felszabadítás, különösen a déli oldalakon, a gyenge csemetéket a kései fagyok, hernyórágás, vagy esetleges szárazság következtében előálló elpusztulás veszélyének teszi ki. *Tölgyesekben a természetes felújítás eredményességét hosszabb időre úgy lehet biztosítani, hogy nagy és általános makktermések idején 6—10 évi véghasználatnak megfelelő területen az alátelepült állományokat az aljnövényzet egyidejű eltávolítása mellett egyenletesen gyengén megbontjuk.* Erősebb bontást — bár az az újulat gyorsabb fejlődését mozdítaná elő — a kikerülő nagyobb fatömeg miatt nem lehet a 6—10 évi véghasználatnak megfelelő területen végezni. A gyenge megbontással az a célunk, hogy minél nagyobb területen biztosítsuk az újulat életbenmaradását. Ha a következő makktermés hosszabb ideig ki is marad, az üzemtervszerű véghasználatokban így nem állhat elő fennakadás. A gyenge megbontást követő években csoportos (lékszerű), vagy lejtősebb oldalakon pásztás felszabadítással az állományokat szükség-szerűen tovább bontjuk és végül 6—10 év alatt az újulatot teljesen felszabadítjuk.

A jól felújult csoportok között a felújítóvágások kevésbé felújult hézagokban — helytelenül — több-kevesebb, vagy éppen csak néhány darab anyafát visszahagynak abból a célból, hogy ezek későbbi magterméséből a hézagok felújuljanak. Sokkal célszerűbb az ilyen anyafákat a szomszédos, jól felújult csoportok anyafáival együtt kitermelni és a hézagokat mesterséges úton csemetével beültetni. A visszahagyott anyafák későbbi kidöntésével és kiközéltetésével az időközben felcseperedett újulatban, az elültetett csemeték között az ültetésre fordított munka értékénél sokkal nagyobb kárt okozunk.

A végvágások után a természetes újulatokban hézagosan üres foltok maradnak, amelyeket rendszerint elkésve ültetnek be. A hézagokat a végvágás után legkésőbb egy éven belül be kell ültetni. Az ültetésnél tányéros vagy padkás talajelőkészítést kell végezni. A meredekebb oldalakon a rétegvonalak mentén folytatólagosan végzett padkás talajelőkészítés a nagyvad részére kedvező mozgási lehetőséget biztosít és így növekszik az ide ültetett csemeték károsítása. Célszerűbb a talajelőkészítést a rétegvonalak mentén a padkák megszakításával ugróárok módjára végeztetni. A padkák készítésénél arra is ügyelni kell, hogy ne legyenek vízszintesek, hanem a hegy felé dőljenek.

Természetes úton jól felújult állományokban gyakran — az újulatra károsan — már október folyamán termelnek. A természetes úton alátelepült állományokban — az újulat megkímélése érdekében kitermelést csak a lombhullás után, lehetőleg már fagyott talajon, vagy méginkább hóban ajánlatos végezni.

Közéltéseknel az újulat kímélésére még mindig nem fordítanak elég gondot. Az *Erdőhasználati Utasításban* a közéltéssel kapcsolatban előírt vágásrend kialakítása még nem mindenütt történik meg, a közéltítő pályákat (nyomokat) nem jelölik ki. Az *Erdőhasználati Utasításnak* a közéltítésre vonatkozó előírásait a gyakorlatban alkalmazni kell. A termelések, valamint a közéltések közben a természetes újulat megsérült egyedeit vagy egyáltalában nem, vagy

nem helyesen vágják töre. A megsérült újulatot a tél végén, a vegetáció megindulása előtt, minden csonk hagyása nélkül a föld színéig töre kell vágni. Ha a kiközelítés csak a vegetáció megindulása után történik meg, akkor a törevágást csak a következő tél végén szabad, illetve kell végrehajtani. A vegetáció megindulása után töre vágott újulat nem hajt ki, megvakul.

Az újulat megkímélése, a sérülések csökkentése érdekében mindinkább alkalmazni kell az ERTI által kikísérletezett és jól bevált gumikerekű, univerzális, közép nagyságú, közelítő kerékpárokat. Gyártásuk folyamatban van.

Végül az erdőgazdaságok által a természetes felújításokban elkövetett legnagyobb hiba az, hogy az újulatok ápolását, illetve tisztítását a folyamatban levő felújításokban a végvágások megtörténteig elhanyagolják, s nem fordítanak a csoportonként felszabadított újulatra kellő gondot. A felszabadító tisztításokat általában csak a végvágások után kezdik meg, amikor a gyertyán a bükköt és a tölgyet, vagy a bükk a tölgyet már maga alá szorította és az eredmény az elegendetlen gyertyános, vagy az elegendetlen bükkös. Nem helyes egyes erdőgazdaságoknak az a szemlélete, hogy a bükkújulat felszabadítását a gyertyántól később is el lehet kezdeni azért, hogy a bükköt a késői fagyoktól minél tovább védje. Ilyen elkésett felszabadításnál a bükk a 2—3 m magas újulatban már mindenütt a gyertyán alatt van. A gyertyán 2—3 cm vastag, míg a bükk az 1 cm vastagságot sem éri el, felnyurgult, állékonyosságát elvesztette. A folyamatban levő csoportos, vagy pásztás felújító vágásoknál a felszabadított csoportokat, pásztákat úgy kell ápolni, tisztítani, mintha a végvágás már megtörtént volna. Feltétel, hogy az ápolt vagy tisztított, felszabadított csoportokba több beledöntés már ne történjék. Az Erdőnevelési Utasításnak azt az előírását, hogy „*a lehullott mag kikelésétől kezdődően az újulatot gondozni kell*”, be kell tartani. Az idejében végrehajtott felszabadító tisztítással eltávolítható az újulatból minden olyan nem kívánatos fafaját vagy eredetű elegy, amely a későbbi, nevelő vágások során szakmai vagy pénzügyi vonalon problémát okozhat.

---

### Talajvédelmi anket az Erdészeti Tudományos Intézetben

Az Erdészeti Tudományos Intézet szakszervezeti bizottsága — az MSZMP alapszervvel egyetértésben — talajvédelmi anketot rendezett március 7-én. Az anketon az Intézet dolgozóin kívül talajvédelemmel foglalkozó hét országos szerv, illetve intézmény és kilenc állami erdőgazdaság képviselője vett részt.

Az anketon széleskörűen ismertették az országban folyó talajvédelmi kutatást, kutatási célokat és gyakorlatilag megvalósított munkákat. Az elhangzottakban felmérhető volt az egyes intézményekben folyó kutatómunka nemzetközi viszonylatban is magas színvonala, az eddig elért eredményeknek igen jelentős volta, a gyakorlati kivitel szempontjából pedig az a körülmény, hogy az operatív talajvédelem országos méretű megvalósulásának társadalmi feltételei most bontakoznak ki erőteljesen. Kitént, hogy az egyes intézmények dolgozóit nemcsak együttműködési szándék vezeti, de kell, hogy ez a tényleges tervező, méginkább kivitelező munkákban is mielőbb megnyilvánuljon. A talajvédelem gyakorlati tervező, kivitelező és karbantartó munkájában az egyes termelési ágazatoknak és üzemeknek saját hatáskörükben is kezdeményezőbben kellene intézkedniök. Felvetődött ennek biztosítása érdekében *talajvédelmi törvény* kidolgozásának a gondolata. Ez a népgazdaság valamennyi ágazata számára szabná meg és tenné lehetővé a talajok hatékony védelme érdekében szükséges teendőket. Az anketon elhangzottak többször visszatérően is aláhúzták az erdőknek és fásításoknak rendkívüli talajvédelmi jelentőségét és kifejezésre juttatták azt a gondolatot, hogy az erdőket a jövőben egyre kevésbé szabad csupán nyersanyagtermelő objektumoknak tekinteni.

Az anketon bemutatásra került az Országos Mezőgazdasági Minőségvizsgáló Intézet irányításával készült talajvédelmi film. Az általános tetszéssel fogadott bemutató felvetette a filmnek megfelelő ismeretterjesztő filmmé való fejlesztésének a gondolatát. Ez igen hatásosan szolgálhatná a feladatok széleskörű megismertetéséhez szükséges propagandát.